

Elizabete Taivāne

No Kristus pie Krišnas: jaunā reliģiskā paradigma?

Svāmi A. Č. Bhaktivedanta Prabhupāda un Tomas Mertons bija laika biedri. Pirmais ir Starptautiskās Krišnas Apziņas Biedrības dibinātājs, otrais – Romas katoļu mūks un teologs, kurš piedalījās Prabhupādas tulkotās Bhagavadgītas izdošanā.¹ Svāmi A. Č. Bhaktivedanta ieradās Amerikā sešdesmitajos, kad Rietumu civilizācijas pārstāvji sāka skaidri apzināties Rietumu garīgās tradīcijas krīzi.² Tomas Mertons, dedzīgs kristietis un Austrumu gudrības cienītājs, pirmajā Prabhupādas tulkotās Gītas izdevumā rakstīja, ka Rietumu kultūra ir garīgā ziņā bankrotējusi un ir kļuvusi destruktīva, jo tai trūkstot „autentiskās metafiziskās apziņas dziļumu”. Mertons uzskatīja Krišnas Apziņas tradīciju par pretindi Rietumu tendencei pasludināt mūsu individuālo *es* par pēdējo un augstāko autoritāti.³

Līdzīgi viens no dzīļu psiholoģijas dibinātājiem Karls Gustavs Jungs un slavenais reliģiju vēsturnieks Mirča Eliade bija pārliecināti, ka ir iespējams apkarot pamatīgo garīgo krīzi, kas ir piemeklējusi Rietumu civilizāciju. Jungs uzskatīja, ka situācija ir labojama gadījumā, ja Rietumi pievērsīsies Austrumiem un tādā veidā atjaunos saikni starp simbolisko un arhetipisko, bet Eliade domāja, ka mūsdienu Rietumu kultūras pārstāvim ir pietiekami izmantot arhaisko civilizāciju garīgo

---

¹ Diemžēl Mertona rakstītais neparādījās turpmākos Bhagavadgītas izdevumos. (Eric J. Sharpe, *The Universal Gītā: Western Images of the Bhagavad Gītā: a bicentenary survey* (Illinois: Open Court Publishing Company, 1985), p. 143.

² Ir zīmīgi, ka Prabhupādas liktenīgais brauciens uz ASV ir saistīts ar zināmu reliģiskās tradīcijas krīzi, ko piedzīvoja tā laika Indija. Svāmi sadūrās ar vienaldzību attiecībā uz reliģiskām lietām neatkarību ieguvušās Indijas līderu un institūciju vidū. (Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth* (London and New York: Routledge Taylor&Francis Group, 2006), p. 108.) Braucot uz Ameriku, Prabhupāda cerēja, ka viņš ne tikai veicinās Krišnas tradīcijas popularitāti visā pasaulē, bet atdzīvinās panīkušo reliģisko garu sekulārisma apņemtajā Indijā. (Tamal Krishna Goswami and Ravi M. Gupta, „Krishna and Culture: What Happens When the Lord of Vrindavana Moves to New York City” in *Gurus in America*, ed. Thomas A. Forsthoefel and Cynthia Ann Humes (New York: State University of New York Press, 2005), p. 82.)

³ *The Bhagavad Gita As It Is: with introduction, translation and authorized purport* by A. C. Bhaktivedanta Swami, Acharya, International Society for Krishna Consciousness (New York 1968), pp. 18 – 22. (Pēc Eric J. Sharpe, *The Universal Gītā*, p. 143.)

potenciālu. Savukārt jezuītu teologs A. Pjeris (A. Pieris), apspriedis Austrumu reliģisko tradīciju popularitāti Eiropā, ir runājis par Rietumu dziļās psiholoģiskās nepieciešamības pēc Austrumu instinkta atjaunošanas masveidīgo socio-ritualizāciju.⁴

Austrumu garīgā mantojuma pielietošana ir tikai viena no iespējām labot reliģisko situāciju Eiropā. Prominentais katoļu teologs Karls Raners, kurš ņēma dalību un lielā mērā iedvesmojis II Vatikāna koncilu, uzskatīja, ka kristīgā teoloģija ir jāatdzīvina, atropoloģizējot klasiskās kristīgās teoloģijas pamatnostādnes.

Antropoloģiskais pagrieziens līdzētu tuvināt reliģiju cilvēkam un padarīt kristīgās idejas par atkal atpazīstamām un aktuālām katram ticīgajam.⁵

Tā vai citādi, cilvēks ir reliģiskā būtne (*homo religiosus*), kas ir apveltīta ar neiznīcināmo *reliģisko a priori* jeb reliģisko instinktu. Ja tradicionālā reliģiskā simbolika ir kaut-kādā mērā novecojusi un nav vairs atpazīstama, reliģiskais instinkts meklē jaunu gultni izpausmei un pašrealizācijai. Viena no tādām gultnēm ir Bengālijas vaišnavisms, kas, mūsaprāt, perfekti atbilst abstrakto teoloģisko patiesību antropoloģizācijas principa prasībām. Mūsdienās Rietumu kultūras pārstāvji, kas viena vai otra iemesla dēļ ir atrauti no vietējās reliģiskās tradīcijas, neapzināti paliek judeo-kristīgā mantojuma nesēji. Pat ja viņi neuzskata sevi par kristiešiem, viņi veido dzīvi saskaņā ar kristīgās ētikas pamatprincipiem un saglabā kristietības dāvāto pasaules skatījumu. Ja tādi Rietumu civilizācijas pārstāvji meklē reliģiskā instinkta realizācijas iespējas, viņi bieži vien ir orientēti uz reliģiskām kustībām, kas ir eksotiskas un vienlaicīgi pauž viegli atpazīstamas reliģiskās idejas. Vecās ierastās reliģiskās pamatkategorijas tiek ietērtas jaunā simbolu veidolā. Ir ļoti svarīgi tas, ka izņemot atpazīstamību, Čaitanjas vaišnavisma reliģiozitāte dāvā nepieciešamo emocionālo lādiņu tiem kristiešiem, kuri nespēja to gūt savā katoļu, pareizticīgo vai protestantu draudzē.⁶

---

⁴ Aloysius Pieris, S.J., *Love Meets Wisdom: A Christian Experience of Buddhism* (Mariknoll, New York: Orbis Books, 1990), p. 8.

⁵ Михаэль Кунцлер, *Литургия Церкви* (Москва: Христианская Россия, 1995), с. 16.

⁶ Neapšaubāmi, divi reliģiskās krīzes pavadoņi ir fundamentālisms un piētisms. Deniss Levertovs uzskatīja, ka Bengālijas vaišnavisms spēlēja alternatīvās fundamentālisma formas lomu. Bībeli šeit nomaina pret Gītu, ko, līdzīgi Bībelei kristīgā fundamentālisma gadījumā, uzskata par pilnīgi inspirētiem Svētajiem Rakstiem. (Denise Levertov in *The Bhagavad Gita As It Is: with introduction, translation and authorized purport* by A. C. Bhaktivedanta Swami, Acharya, International Society for Krishna Consciousness (New York 1968), p. 16 f. (Pēc Eric J. Sharpe, *The Universal Gītā*, p. 145.)

E. Sharpe atzīst, ka sešdesmitajos – septiņdesmitajos 20. gs. gados Krišnas Apziņas Biedrība ir atstājusi uz Rietumu pasauli daudz spilgtāku iespaidu, nekā citas neo-hinduisma kustības, kaut arī tās dibinātājs Bhaktivedanta Prabhupāda nemaz nebija noskaņots uz jebkādiem kompromisiem ar Rietumu kultūru un domāšanu.⁷ Acīmredzot, kompromisi ir bieži vien saistīti ar kaut-kā būtiska vārda arhetipiskajā nozīmē pazaudēšanu. Lai izpatiktu Rietumu patērētājiem un iegūtu pēc iespējas vairāk piekritēju, globālā hinduisma kustības pārtop par kailo metodoloģiju (kā tas ir noticis ar jogu), kas ir domāta pasaulīgo labumu iegūšanai, pazaudējot soterioloģisko reliģiskās prakses motivāciju.

Krišnas Apziņas bezkompromisa raksturs ir saistīts ne tikai ar vaišnavisma teoloģisko un it īpaši soterioloģisko ideju akcentēšanu, bet arī ar dzelžainu disciplīnu. Nav noslēpums, ka mūsdienās, t.i. 21. gs. sākumā islāms, kas ir kļuvis par populārāko reliģisko sistēmu Rietumu pasaulē, ir saistīts ar tik pat pamatīgu reliģisko disciplīnu. Iespējams, tieši tas ir viens no faktoriem, kas pievelk hedonisma pārsātinātā rietumnieka sirdi, iemiesojot mērenas prāta un miesas disciplīnas ceļu uz Augstāko.

Šī pieticīgā pētījuma uzdevums ir atbildēt uz vairākiem jautājumiem. Pirmais jautājums ir, kādēļ Bengālijas vaišnavisms, atnācis uz Rietumiem Krišnas Apziņas Biedrības veidolā, ir piedzīvojis tik maz izmaiņu gan mācības, gan reliģiskās prakses jomā, bet palicis tik populārs. Kādā veidā kustības ietvaros ir iespējama pazīstamo teoloģisko pamatkategoriju antropoloģizācija? Un, visbeidzot, kas ir tie mācības un sociālās struktūras elementi, kas tomēr piedzīvo transformāciju?

***

Sāksim ar to, ka Bengālijas vaišnavisms ir tik pat lielā mērā monoteistiskā tradīcija, kā tradicionālā kristietība. Krišnas Apziņas monoteisms ir akcentēts visos kustības dibinātāja un viņa sekotāju izdotajos tekstos, sākot ar Bhagavad-Gītu. Gītas 9. nodaļā ir apliecināta Dieva Radītāja realitāte. Dievs ir vienlaicīgi transcendentis un imanens, dāvā esošajam eksistenci, t.i. radībā ir klātesošs, un tanī pat laikā ir pārāks par visu. Gītā vēstī, ka Krišna vērsās pie Ardžunas ar šādiem vārdiem: „Savā neizpaustajā veidolā Es caurstrāvoju Visumu. Visas dzīvās būtnes ir Manī, bet Es neesmu tajās. Un tomēr viss radītais neatrodas Manī. Raugi Manu mistisko varenību!

---

⁷ Eric J. Sharpe, *The Universal Gītā*, pp. 146-7.

Kaut arī Es uzturu visas dzīvās būtnes un esmu visur, Es neesmu daļa no kosmiskās izpausmes, jo Es pats esmu radītā pirmavots” (*Bhagavad-gīta kāda tā ir*, 9. nod., 4-5).⁸

Monoteisma ideju apstiprina Krišnas parādītā Ardžunam visuma vīzija, ko pats vizionārs, uzrunājot Kungu, komentē tādā veidā: „Dārgais Kungs Krišna, Es redzu Tavā ķermenī sanākušus visus padievis un dažādas citas dzīvās būtnes. Es redzu Brahmu, kas sēž lotosa ziedā, Kungu Šivu, visus gudros un dievišķās čūskas. Visuma Kungs, Visuma veidol! Es Tavā ķermenī redzu neskaitāmas rokas, vēderus, mutes un acis, kas ir visur, un tām nav gala. Es Tev neredzu beigu, vidus un sākuma. Uz Tavu veidolu ir grūti skatīties, jo tas ir ārkārtīgi spožs un spilgts — kā liesmojoša uguns, kā neizmērojamais Saules starojums. Tomēr es redzu šo mirdzošo veidolu visur, rotātu visdažādākajiem kroņiem, vālēm un diskiem. Tu esi augstākais sākotnējais mērķis. Tu esi pats šī Visuma pamats. Tu esi nezūdošs, Tu esi visvecākais. Tu esi mūžīgās reliģijas uzturētājs, Dieva Personība. Tev nav ne sākuma, ne vidus, ne gala. Tavai godībai nav robežu. Tev ir neskaitāmas rokas; Saule un Mēness ir Tavas acis. Es redzu kā no Tavas mutes nāk liesmojoša uguns, kas ar savu starojumu dedzina visu Visumu.” (*Bhagavad-gīta kāda tā ir*, 11. nod., 15-19.)⁹

Ja neņem vērā vaišnavismam raksturīgo mitoloģisko kontekstu, var droši teikt, ka Ardžunas dotā liecība par Dievu un Viņa vietu visumā ir gluži saprotama kristietim. Kungs ir *alfa* un *omega*, sākums un gals. Tanī pat laikā Viņš ir bez sākuma un gala, pasaules gaisma, esošā mērķis. Neraugoties uz to, ka indiešu pasaules skatījums kopumā ir raksturojams kā monisms, Bhagavadgītā to var tikai nojaust.

---

⁸ Viņa Dievišķā Žēlastība A.Č. Bhaktivēdānta Svāmī Prabhupāda, Starptautiskās Krišnas apziņas biedrības dibinātājs-āčārja, *Bhagavad-gīta kāda tā ir ar sākotnējo sanskrita tekstu, transliterāciju, vārdiskajiem tulkojumiem, pantu tulkojumiem un sīkiem skaidrojumiem* [tiešsaiste], pieejams: www.gauranga.lv/gita/

⁹ Tik pat interesanta, bet mazāk pazīstama visuma vīzija ir aprakstīta Prabhupādas komentārā Bhāgavata purānas 10. dziedājumam, 8. Saskaņā ar to Krišnas māte Jašoda ieraudzīja visumu, ieskatoties savam bērnam mutē. Viņa esot ieraudzījusi izplatījumu, kalnus, okeānus, protoelementus, kas veido esošās materiālās lietas, visas pasaules un dzīvās būtnes, mūžību, materiālo un garīgo dabu, apziņu, kā arī sevi pašu. (Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада, *Источник вечного наслаждения: Краткое изложение Песни десятой Шримад-Бхагаватам* (Москва-Ленинград-Калькутта-Бомбей-Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Траст, 1995), с. 69.)

Vaišnavisma piekritēji saista monismu ar tā saukto *mājāvādu*, kas ir Advaita vedāntas mācība par bezpersonisko *Brahmanu* (*brahma(n)*), visa esošā pirmavotu, un fenomeniem, kas, kaut arī ir cēlušies no *Brahmana*, ir iluzori. *Mājāvādu* Bhaktivedanta Prabhupāda nikni nosodīja, saukdams skolas piekritējus par tādiem, kas ir saindēti un aizmirsuši dzīvās būtnes īsteno stāvokli. Par lielāko *mājāvādas* kļūdu Prabhupāda uzskata priekšstatu par to, ka Dievišķā Persona jeb Kungs Krišna, kā arī Viņa *avatāras* jeb inkarnācijas ir radušās no *mājā* jeb materiālās enerģijas.¹⁰

Kaut arī monisma jeb visa esošā vienotības ideja¹¹ un Dieva transcendences kategorija nav viens un tas pats, starp tām tomēr pastāv sakars. Monisms līdzīgi transcendencei ir saistīts ar esošā pirmsākuma neapprakstāmo, bezīpašību raksturu. Un, ja monisms ir Čaitanjas un viņa sekotāju kategoriski noliegts, tad transcendences tēma ir doktrināri pieņemama. Kungs Krišna ir pārāks par radību, cilvēks nav spējīgs Viņu iepazīt. Tomēr teologa acīs krīt tas, ka blakus tradicionālās kristietības līdzsvaram starp Dieva transcendences un imanences, apofātiskā un katafātiskā kategorijām ir Čaitanjas vaišnavisma neapšaubāma nosliece uz imanences un katafātiskā pusi. Ja kristietībai ir tieksme neizcelt nedz negatīvo, nedz pozitīvo Dieva aprakstus¹², vaišnavas izveido katafātiskā un apofātiskā modu hierarhiju.

Apofātisko jeb negatīvo Dieva modu sauc par *Brahmanu*, bet katafātisko jeb pozitīvo – par *Bhagavānu* (Kungu). *Brahmans* ir vienots, t.i. nedalāms sevī. Viņā enerģijas vēl nav manifestējušās, tās ir potenciālas. Tādēļ *Brahmans* ir nepilnīgs, kamēr *Bhagavāns* pārstāv Dieva pilnības izpausmi visā savā krāšņumā. Vaišnavas it kā antropoloģizē dievišķā kategoriju, apgalvojot, ka *Brahmans* ir tikai pirmā

---

¹⁰ Viņa Dievišķā Žēlastība A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, Starptautiskās Krišnas Apziņas biedrības dibinātājs-*ācārya*, *Kunga Caitanyas mācība: Patiesas garīgās dzīves apraksts* (The Bhaktivedanta Book Trust, 1992), 149., 152. lpp.

Ir svarīgi tas, ka Prabhupāda ir uzsvēris *mājā* idejas mikrokosmisko aspektu, bet ir noliedzis makrokosmisko modu. Saskaņā ar Advaita vedāntu *mājā* jeb kosmiskās ilūzijas ekvivalents mikrokosmosa (atsevišķas dzīvās būtnes) līmenī ir *avidjā* jeb nezināšana. Čaitanjas vaišnavismā pasaule ir uzskatāma par reālu. Iluzora ir tikai nezināšanas radītā cilvēka pieķeršanās materiālām lietām.

¹¹ Tās ekvivalents Rietumu filozofijā ir neoplatonisms.

¹² Pseudo-Dionīsijs gan ir uzskatījis, ka apofātiskais Dieva mods ir augstāks par katafātisko, kas acīmredzot ir neoplatonisma ieguldījums Pseudo-Dionīsija teoloģiskajā sistēmā.

dievatziņas pakāpe, kamēr *Bhagavans* ir perfekta Dieva pazīšanas fāze.¹³ Ir neapšaubāma Čaitanjas vaišnavu pozitīvā attieksme pret pasauli kā Dieva radīto no Dieva enerģijām. Šeit ir skaidra paralēle ar kristīgo pozitīvo pasaules skatījumu. Savukārt skats uz *Bhagavānu* caur antropoloģisko prizmu ir Karla Ranera pieprasītā antropoloģiskā pagrieziena veids. Tas padara Krišnas Apziņas mācību par īpaši pievilcīgu izslāpušajam pēc garīguma un tuvām attiecībām ar Dievu eiropietim.

Ir interesanti tas, ka saskaņā ar Bengālijas vaišnavismu transcendencei ir kvalitātes. Kristīgajai teoloģijai tas gan ir kaut-kas nedzirdēts. Saskaņā ar kristīgo doktrīnu transcendentais ir tas, kas ir aiz robežas, t.i. aiz empīriski un racionāli izzināmā robežas.¹⁴ Trīs transcendentā Dieva kvalitātes Bengālijas vaišnavismā ir trīs Dieva iekšējās jeb *substanciālās enerģijas* kvalitātes: *sat* (esamība), *cit* (apziņa) un *ānanda* (svētlaime).¹⁵ Un, ja kriestietim Dieva neradītās enerģijas ir Viņa izpausme, nevis Viņa būtība, tad vaišnavām enerģijas ir ievietotas iekš šīs transcendentās neizzināmās būtības¹⁶, turklāt tās ir cilvēkam izprotamas, ja nu tās ir ieguvušas apzīmējumu (*sat, cit, ānanda*). Teoloģiski spriežot, var secināt, ka Bengālijas vaišnavismam ir nosliece uz imanenci jeb dievišķā „piezemēšanu” un antropoloģizēšanu.

Noslēdzot transcendences tēmu, būtu vietā pieminēt bhaktu (t.i. uzticīgo) bieži cildināto *līlā* ideju. Ja formulē to pavisam vienkārši, tad tā ir Dieva spēle. Šo Rietumu reliģiskajai domāšanai neierasto pamatkategoriju izmanto dažādos kontekstos. Piemēram, Bhagavāns radīja un turpina radīt pasauli bez kāda nolūka, jo Dievs ir pilnīgs. Dievam nav vajadzīga pasaule. Tās radīšana ir vienkārši spēle.¹⁷ *Līlā* figurē arī tad, kad runa ir par Krišnas un viņa mīļotās *gopī* (ganu meitas) Rādhārānī deju, kā arī viņu intīmajām attiecībām. Arī tā ir Dieva spēle. *Līlā* apzīmējumu pielieto, kad grib raksturot kāda svētā neizprotamus darbus. Krišnas Apziņas piekritēji paskaidro, ka *līlā* ir tie Dieva un viņa iemīļoto darbi, kurus mēs

---

¹³ С. В. Ватман, *Бенгальский вайшнавизм* (СПб: издательство С.-Петербургского университета, 2005), сс. 184-185.

¹⁴ Л. И. Василенко, *Краткий религиозно-философский словарь* (Москва: Истина и Жизнь, 2000), с. 223.

¹⁵ С. В. Ватман, *Бенгальский вайшнавизм*, с. 193.

¹⁶ Aristoteļa jēdzienu *būtība* var lietot tikai nosacīti, jo indiešu filozofijā nav tam atbilstoša ekvivalenta.

¹⁷ С. В. Ватман, *Бенгальский вайшнавизм*, сс. 190-191.

nevaram izprast un pamatot. Tie var šķist mums neētiski, bet patiesībā mēs vienkārši esam piederīgi citam, materiālajam, *karmas* aptumšotajam izpratnes līmenim. Mūsu redzējums ir izkropļots. Ja izmanto teoloģiskā rakstura analīzi, kā arī fenomenoloģisko intuīciju, var droši secināt, ka *līlā*, šie mīlestības neprātā pastrādātie Dieva un viņa kalpu darbi, ir tās pašas dievišķās transcendences forma. Ja kristietis norobežojas no transcendences tik tālu, ka nebilst par to ne vārda, tad vaišnavismā transcendence tiek piezemēta un noformēta kā Dieva un Viņa uzticīgo aktivitāte. Kaut arī tā ir un paliek mums nesaprotama, tā tomēr ir aprakstāma. Šis faktors ir vēl viens arguments par labu reliģijas tuvināšanai cilvēkam un vaišnavisma popularitātei Eiropā.

Līlā tēmai ir vēl daži aspekti. Acīmredzot *līlā* ideja ir radusies tantrisma ietekmē, kur judeo-kristīgo ētiku un seksa kā pirmdzimtā grēka ideju aizstāj pilnīgi savādāks skats uz pasauli un cilvēku. Par pozitīvi vērtējamu darbu ir uzskatāma pat slepkavība un izvarošana, ja mērķis ir attaisnojams. Piemēram, ja ir noslepkavots cilvēks, kurš turpmāk noteikti nogalinātu daudz cilvēku, tad tas ir labs darbs. Ja meiteni izvaro kāds apskaidrotais *lama*, lai no viņas piedzimtu *bodhisattva*, tad tas arī ir pozitīvi vērtējams darbs. Labā un ļaunā kategorijas tantrismā, tāpat kā vaišnavismā, netiek absolutizētas. Augstākā realitāte ir pāri labajam un ļaunajam, tādēļ ētiskās uzvedības noteikumi ir pārejoši. Bet kas tad nav pārejošs? Tā ir mūžīgā Dieva spēle jeb Viņa transcendences valstība. Ētiskās uzvedības kodekss uzliek zināmu pienākumu nezagt, neslepkavot un nepārkāpt laulību. Mūsdienu eiropietim šādi ierobežojumi nav pa prātam. Tādēļ dievišķās spēles ideja, kas atvieglo grēka negatīvo vērtējumu, rietumniekam ir daudz patīkamāka.¹⁸

Otrais svarīgais tantrisma mācības elements ir intīmās attiecības starp dzimumiem kā atbrīvošanas līdzeklis, kas atšķir tantrismu no kristietības. Vaišnavismā dzimumattiecības netiek uzskatītas par atbrīvošanas līdzekli, tādēļ šeit var runāt tikai par daļēju idejas recepciju. Dievišķais pāris jeb Krišna un Rādhārānī nepārtraukti mīlējas, un tā ir Dieva spēle. Kaut arī ir iespējams vilkt paralēles starp vaišnavisma *līlā* un Augstajā Dziesmā aprakstīto līgavaiņa un līgavas, resp. Kristus un Baznīcas, Kristus un dvēseles, attiecībām, ir jāpamana arī atšķirība. Augstās

---

¹⁸ To, ka judeo-kristīgo ētiku aizstāj *līlā* princips, īpaši atzīmēja Boriss Knorre. Sk. Борис Кнорре, «Индуизм: от глобалистской адаптации – к альтернативному глобалистскому проекту», *Русский Архипелаг: сетевой проект «Русского мира»*, [tiešsaiste], pieejams: <http://www.archipelag.ru/geoculture/religions/Eurasia/hinduism/>

Dziesmas aprakstītās erotiskās jūtas ir Dieva un cilvēka mīlestības simbols, kamēr Krišnas un Rādhas sakars ir jāizprot burtiski. Uzreiz ir jāpiezīmē, ka atšķirība starp Krišnas un Rādhas seksuālajām attiecībām un vienkāršu cilvēku tuvību ir tik pat liela, kā starp sakrālo un profāno. Krišnas un Rādhas attiecības ir brīvas no materiālā un līdz ar to karmiskā jūga, tādēļ tās ir absolūti šķīstas.¹⁹ *Prema* un *kāma*, dievišķā mīla un pasaulīgā mīlestība ir diametrāli pretējas, kaut arī vizuāli līdzīgas, parādības. *Prema* ir pirmatnējais tēls, bet *kāma* ir tās izkropļotais un netīrais atspulgs.

Pie Krišnas un Rādhas, kā arī *premas* tēmas mums būs jāatgriežas vēl vienu reizi, kamēr *līlā* un tās antipoda, t.i. judeo-kristīgās ētikas tēma ir jāturpina. Kā jau ir teikts, *līlā* ideja globālā hinduisma kontekstā aizstāj rietumu mentalitātei ierasto ētiku. Tas padara reliģiju vieglāk panesamu. Kristietība ar Dieva Tiesneša, pēcnāves tiesas un pēdējās tiesas idejām ir kļuvusi modernajam cilvēkam par pārāk smagu nastu. Ja Jaunais Laikmets (New Age) aizstāj priekšstatu par Dievu ar paplašinātās apziņas²⁰ ideju un tādā veidā pilnīgi novērš tiesas ideju tiesas instances absences dēļ, tad Krišnas Apziņas nostāja pret dievišķo ir daudz saudzīgāka. Visa esošā pirmavots ir Bhagavāns, bet Viņš nevienu netiesā. Spēle jeb Dieva transcendence neparedz tiesu kā reāli notiekošu epizodi. Cilvēku tiesā viņa paša nezināšana un tās radītā karma²¹, kamēr Dievs mīl, spēlējoties.

Vaišnavisms un hinduisms kā tāds ir reliģija, kas lielā mērā ir atrauta no vēstures šausmām²². Kaut arī vaišnavismā pasaule ir reāla, tā ir pārejoša, mainīga un it kā nodalīta no sakrālā jomas. Vēsturiskajam notikumam nav nekādas jēgas, jo laiks ir ciklisks. Pastāvīga ir dievišķās *līlā* realitāte. Adepta mērķis ir atraisīties no materiālā, t.i. profānā, un nokļūt ar jutekļiem netveramajā dievišķās mīlestības pasaulē. Šāda pasaules skatījuma kontekstā Kristus krusta traģika kļūst absolūti

---

¹⁹ Ibid., cc. 254-255.

²⁰ Adepta apziņa paplašinās, nepazaudējot individualitāti. Šeit var runāt par *ego* izvērsumu, nevis *ego* transcendēšanu un iznīcināšanu, kā tas ir klasiskajā Advaita vedāntā.

²¹ Saprast šo ideju var palīdzēt Budas mācība. Viņš izskatīja, ka cilvēks eksistē un cieš vienīgi savas nezināšanas dēļ. *Brahmans* nav vajadzīgs, lai pagrieztu *samsāras* ratu. Ja *nirvānas* pasaule pastāv, tad tai nav nekāda sakara ar šīs pasaules bēdām.

²² Tādā veidā judeo-kristietības vēsturisko kontekstu ir saucis Mirča Eliade. Viņš uzskatīja, ka ir reliģijas, kas aizved no profānā sakrālā valstībā, bet ir arī tādas (jūdaisms, kristietība), kas pilnīgi ieslīgst profānajā, absolutizējot Dieva atklāsmi vēsturē. (Sk. Eliades *Mītu par mūžīgo atgriešanos*.)

nesaprotama. Dieva ciešanas un upuris var būt aktuāls tikai tad, kad vēsture tiek absolutizēta, kad laiks ir lineārs un Dieva atklāsmē un upuris ir unikāls notikums. Dievs var ciest, ja Viņš patiesi piedalās vēsturē, t.i. profānajā, ja Dievs kļūst paties cilvēks.

Hinduismā ciešanas pieder vienīgi šai samaitātajai pasaulei. Dievišķajai realitātei ar tām nav nekāda sakara, jo sakrālā valstībā reāla ir vienīgi *ānanda* – svētlaime. Dievs nevar ciest, jo divas pasaules, dievišķā un karmiskā, nevar sajaukties, kā tas notiek kristietībā caur dievišķās un cilvēciskās dabas savienošanos Kristū. Klausoties Krišnas Apziņas popularizēto mūziku, var labi izjust, cik lielā mērā tā aizved klausītāju no vēsturiskajām reālijām un ievēd apreibinošās dievišķās mīlas „butaforijā”, kur nav un nevar būt vieta brutālo kristīgās reliģijas ciešanu patiesumam.

Nav arī noslēpums, ka mūsdienu kristiešu, it īpaši protestantu vidū, nav aktuāli pārdomāt Kristus ciešanas. Krusta ceļš un tam līdzīgas prakses ir bieži uzskatāmas par Romas katoļu praktizētajām galējībām, ja ne fanātisma izpausmi. Aiziešana no ciešanu un nāves tematikas, kas ir tipiska mūsdienu Eiropai un Amerikai, ir mūsu laikmeta gars. Tāpēc dievišķās spēles ideja iederas tagadējā Rietumu domāšanā daudz labāk, nekā apnikušās tradicionālās kristietības uzspiestās idejas.

Nedrīkst aizmirst, ka pēcnāves tiesas ideja ir pa taisno saistīta ar pirmdzimtā grēka ideju, no kuras eiropietis cenšas tikt vaļā par katru cenu. Eiropiešu domāšanai ir raksturīgs antropocentrisms, kurš Apgaismības laikmetā, tiekot vaļā no reliģiskā konteksta, sāk slavēt cilvēku kā neatkarīgu un perfektu būtni, kurai viss ir pa spēkam. Kaut arī divi pasaules kari lika vilties cilvēka spējās, tieksme pēc cilvēka cildināšanas kā apraktais zelmēnis nerod mieru rietumnieku prātos un rod ceļu uz āru.

Mūsdienu eiropietis meklē tādu reliģiju, kas neatgādinātu viņam par viņa samaitātību un nepilnīgumu. Viņš kāro pēc tādas ideju sistēmas, kas cilvēku padarītu par perfektu būtni, kaut arī potencē. Indiešu izcelsmes jaunās reliģiskās kustības piedāvā samērā vienkāršas metodes, kas palīdzot atbrīvot potenciālos, cilvēka apziņas dziļēs mītošos spēkus un sasniegt pilnību.²³ Un, kaut arī Čaitanjas

---

²³ Eric J. Sharpe, *The Universal Gītā*, p. 137.

vaišnavisms nepiedāvā vieglu ceļu uz pilnību, tas vismaz neoperē ar pirmdzimtā grēka ideju.

Un tomēr neviens, tai skaitā arī Rietumu vaišnava nav brīvs no karmiskā jūga. Ja kristietis atbrīvojas no pirmdzimtā grēka kristību laikā, tad vaišnava panāk *pāpa* jeb personiski pastrādātā grēka neitralizāciju, piedaloties iniciācijā.²⁴ Kā atzīmē teologs un reliģiju pētnieks Kims Nots (Kim Knott), iniciācija nav iespējama bez guru. Iniciācijas laikā, kas vizuāli izskatās kā jauna vārda un lūgšanu kreļļu piešķiršana, mācekļi tiek saistīti ar savu guru ar neredzamām saitēm uz visu mūžu. Skolotājs arī ir tas, kas uzņemas un deldē mācekļa grēku.²⁵

Tas, ko kristietībā uz krusta izcieš Pestītājs, vaišnavismā ir skolotāja liktenis. Vienā no intervijām Prabhupāda ir teicis: „Jā, Krišna saka: „Es atbrīvošu tevi no visām grēka sekām. Nebaidies.” Tas nozīmē, ka Krišna ir tik varens, ka var vienā mirklī paņemt nost grēkus no visām dzīvām būtnēm un padarīt viņus par taisnīgajiem. Bet, kad dzīvā būtne rīkojas Krišnas vārdā, viņš ir atbildīgs par savu mācekļu grēkiem. Tādēļ būt skolotājam ir grūts uzdevums. Saprotat? Viņam ir jānorij visa inde. Tādēļ reizēm – guru taču nav Krišna – viņam mēdz būt grūtības. Tādēļ Čaitanja Mahāprabhu brīdināja: „Neņemiet daudz *šišju* jeb mācekļu.” Bet, lai sludinātu, lai sludināšana pieaug, mums ir jāpieņem daudz mācekļu, pat ja mēs paši ciešam. Tas ir fakts. Uz garīgo skolotāju gulstas atbildība par visiem viņa mācekļu grēkiem. Tādēļ pieņemt daudz mācekļu ir riskanti, ja jūs neesat spējīgs „uzsūkt” visus viņu grēkus.”²⁶

Tā grēka atpirkšana ciešanu veidolā tiek pilnībā noņemta no Dieva pleciem un uzlikta uz pašu grēcinieku un iniciācijas gadījumā uz skolotāja pleciem. Grēka atpirkšanas jautājums ir saistīts ar Kristus izpratni Krišnas Apziņā. Par nožēlu Kristus netiek vaišnavu uzskatīts nedz par vienlīdzīgu Krišnam, nedz par Viņa inkarnāciju. Kristus šeit ir tikai cilvēciska būtne un skolotājs. Krustā sišana ir

---

²⁴ Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, p. 36.

²⁵ Kim Knott, *My Sweet Lord: The Hare Krishna Movement* (Wellingborough: Northamptonshire: The Aquarian Press, 1986), p. 66.

²⁶ *Совершенные вопросы и совершенные ответы: Беседы Его Божественной Милости А. Ч. Бхактиведанты Свами Прабхупады и Боба Коэна, сотрудника Корпуса Мира в Индии* (Бхактиведанта Бук Траст, 1991), с. 62.

īpatnējs veids, kā Viņš cieta par sava ganāmpulka nedarbiem. Jautājums par to, vai Kristus ir cietis par visu cilvēci vai tikai kristiešiem, šķiet, paliek atklāts.²⁷

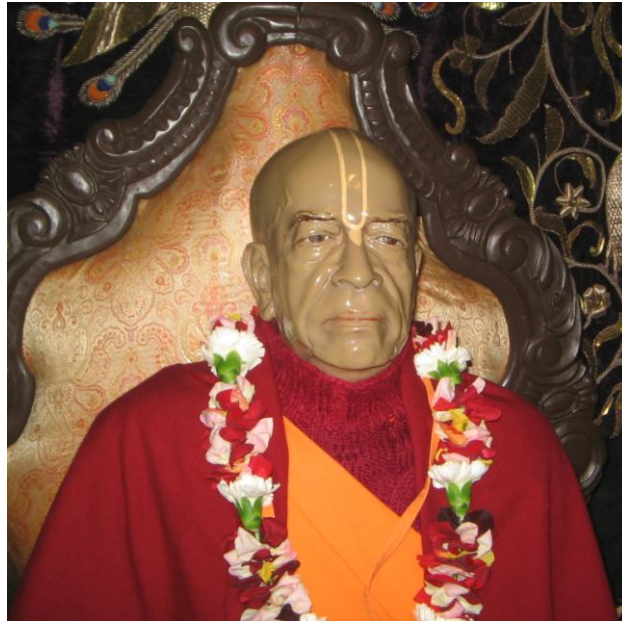
Attiecībā uz grēka un grēka deldēšanas tēmu var secināt, ka kļūstot par vaišnavu, rietumnieks nav zaudētājs, bet ieguvējs. Atbrīvojies no samaitātās būtnes statusa, viņš uzkrāj personīgi pastrādāto grēku uz skolotāja pleciem. Kristus kā Dieva Jēra jeb pasaules grēku nesēja vietā stājas *guru*. Krišnas Apziņas piekritēji īpaši godina Prabhupādu (sk. fotoattēlus nr. 1 un 2.) un citus skolotājus attēla veidā, kas aizstāj Kristus pielūgšanu kristietībā. Un, ja kristietībā Kristus apvieno transcendentā Dieva un Atpircēja lomas, tad Krišnas Apziņā tās ir viena no otras nodalītas. Krišna pārstāv transcendentu dievišķo jomu, bet skolotājs deldē grēkus.

Fotoattēls nr.1. Svāmi Bhaktivedantas Prabhupādas statuļa Rīgas Krišnas Apziņas templī. Uzņemts 2007.g. novembrī

---

²⁷ Prabhupāda ir apgalvojis, ka Kristus ir uzņēmis visu cilvēku grēkus (*Совершенные вопросы и совершенные ответы*, ss. 62-63.), kamēr kāds Rīgas Krišnas Apziņas pārstāvis lekcijas un privātas sarunas laikā ir uzsvēris, ka Kristus ir cietis tikai par saviem mācekļiem. (Lekcija un intervija ar Vradžavasi 2008.g. 26. novembrī.)

Fotoattēls nr. 2. Svāmi Bhaktivedantas Prabhupādas portrets tuvplānā

Atgriežoties pie *līlā* tēmas, ir jāatzīmē vēl viens problēmas aspekts. Kaut arī uz doto mirkli esam konstatējuši pamatīgu reliģisko ideju sakrītību kristietībā un Čaitanjas vaišnavismā, kā arī svešo hinduisma ideju vieglu pielāgošanos Rietumu reliģiski-pragmātiskajām prasībām, Austrumu reliģisko pamatnostādņu un Rietumu reliģiskās apziņas pārklāšanās ne vienmēr notiek bez pārpratumiem. Runa šeit ir par seksuālās dabas perversijām, kas notika Krišnas Apziņas biedrībā Krievijā.²⁸ Skandalozs stāsts par Krišnas uzticīgajiem, kas seksuāli izmantoja nevainīgas meitenes un pat bērnus, ir lielā mērā saistīts ar kriminālā rakstura pārkāpumu. Tomēr gribas piedāvāt arī teoloģisku izskaidrojumu pieminētajiem traģiskajiem notikumiem.

Kā jau ir minēts augstāk, dievišķā spēle jeb *līlā* var izpausties dažādi. Bieži to lieto Krišnas un Rādhas intīmo attiecību kontekstā. Dievišķo erotisko attiecību raksturs ir savādāks, nekā vienkāršu karmiskās slodzes nesēju seksuālās attiecības. *Līlā* pieder Dieva transcendences laukam. Mēs nespējam to izgaršot un saprast, jo mītam aptumšotās apziņas pasaulē. Tas ir iemesls tam, ka Dievu nevar atdarināt. Bhaktivedanta Prabhupāda ir to kategoriski uzsvēris, teikdams, ka nedz Krišnu, nedz Jēzu Kristu nevar imitēt. Lai līdzinātos Viņiem, ir nepieciešams sākumā

---

²⁸ Sk. фильм Александра Егорцева, *Религиозные секты: свобода от совести: журналистское расследование деятельности нетрадиционных религиозных движений в России*, часть I-V, 2004, [DVD].

atbrīvoties no nezināšanas, karmas un visbeidzot materiālā ķermeņa, kas ir *avidjas* un *karmas* rezultāts. Bet, kamēr tas nav noticis, ir jāierobežojas ar mazāko. Kristietim ir jāizpilda baušļi.²⁹ Citur, apspriežot Krišnas un Rādhas mīlu, viņš ir rakstījis: „Uz šādu pārpasaulīgu mīlestību nav spējīgs neviens no parastiem cilvēkiem, tāpēc augstākās pilnības stāvokli, ko atklāja Caitanya Mahāprabhu, nedrīkst atdarināt. Bet, ja cilvēks tomēr vēlas nonākt šādā sabiedrībā, viņš var sekot *gopī* piemēram.”³⁰

Nav jābūt lielam ekspertam kristīgajā teoloģijā, lai nepamanītu, ka Prabhupādas teikto ir grūti saskaņot ar kristīgā *imitatio Christi* principu. Kristus atdarināšana ir pamatā kristīgajai hagiogrāfijai gan Rietumos, gan Austrumos. Ir uzreiz jāpiebilst, ka Indijā reliģiskā tradīcija tiek translēta, nodota nākamajām paaudzēm, pateicoties skolotāja atdarināšanai. Protams, nav vietā iedomāties, ka māceklis atdarina skolotāja ārējās darbības. Viņš uztver skolotāja nodoto garīgo gudrību un nes to tālāk. Pat tantriskajā tradīcijā, kur rietumniekiem pierastās ētiskās normas netiek ievērotas, *maithunu* jeb seksuālās attiecības ar *mudru* (tantriskā joga partnere un Šakti iemiesojums) ir atļauts izpildīt, iestājoties zināmajai garīgā brieduma pakāpei.

Tātad Indijā ir iespējams imitēt jeb atdarināt skolotāju. Tālāk redzēsīm, ka var zināmā brieduma pakāpē atdarināt Rādhu, bet Krišnu atdarināt nevar, jo atšķirība starp Dievu un radību vienmēr saglabājas. Rietumu Krišnas Apziņas biedrības adepts, kura zināšanas tā sauktajā vediskajā kultūrā nav tik dziļas, sāk imitēt Krišnas pārpasaulīgās rotaļas pēc kristīgās dievbijības jeb *imitatio Christi* parauga. Tas ir iemesls tam, ka Krišnas un Rādhas naturālistiski aprakstītās mīlas ainas kļūst par atdarināšanas paraugu, par klupšanas akmeni un traģisko pārpratumu Rietumu pasaulē.

***

Hinduisma monoteisms nebūtu pilnīgs, ja tajā neparādītos Dieva inkarnācijas tēma. Ir zināms, ka klasiskajā vaišnavismā dievs Višnu iemiesojas, lai apkarotu ļaunumu. Viena no tādām inkarnācijām ir Krišna. Bengālijas vaišnavismā Krišna stājas Augstākās autoritātes vietā, kamēr Višnu ir tā sauktā Krišnas ekspansija jeb

---

²⁹ *Совершенные вопросы и совершенные ответы*, сс. 96-97.

³⁰ Viņa Dievišķā Žēlastība A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, Starptautiskās Krišnas Apziņas biedrības dibinātājs-ācārya, *Kunga Caitanyas mācība: Patiesas garīgās dzīves apraksts*, 244. lpp.

izpaušme, kas rada visas materiālās pasaules. Pazīstamākās Krišnas inkarnācijas ir Rāma, Buddha un Čaitanja, Gaudija vaišnavu tradīcijas dibinātājs 15.-16. gs. Indijā.³¹ Nav pārsteigums, ka Krišnas Apziņas kustība misijas nolūkā izmanto kristietības dāvāto jēdzienu aparātu un loģiku. Ja Kristus ir iemiesotais Dievs un universālais Pestītājs, tad ieceļojis Eiropā un Amerikā Čaitanjas tēls iegūst tādu pašu funkciju. Kungs Čaitanja ir Rietumu adeptu uzskatāms par Dieva inkarnāciju un pasaules Pestītāju.³²

Atšķirībā no kristietības gadījuma, Čaitanjas vaišnavisma avatāru mācība ir izvērstāka. Ja kristietībā ir iespējama tikai viena vienīgā Inkarnācija Jēzū Kristū, tad vaišnavismā to skaits ir neierobežots. Izņemot šādas semi-vēsturiskas iemiesošanas jeb *avatāras*, Hinduismā ir priekšstats par tā saukto *arcāvataru*, kas ir dievības nokāpšana, iemiesošanās un pastāvīga mitināšanās tempļa tēlā, parasti skulptūrā. Kaut arī judeo-kristīgajā vidē šāda veida dievības tēlus interpretē kā elkus, *arcāvataras* jēga ir daudz dziļāka, nekā var šķist pašā sākumā.

Lielākā *mūrti* jeb dievu figūru daļa ir ar rokām darinātas. Tomēr ir arī tādi attēli, kas pēc ticīgo hinduistu domām ir radušies paši. Tāds ir, piemēram, *Šrī Rādhārāmana* tēls kādā veltītajā Krišnam Vrindavanas templī Indijā. Saskaņā ar tradīciju šis tēls, kas iemieso gan Krišnu, gan Rādhu, ir noslēpumainā kārtā izveidojies no *šālagrāma* akmens, noskumušajam pēc Čaitanjas Gopālam Bhattam izpildot *abhišekū* jeb uzliešanas rituālu par godu pieminētajam akmenim. Sakarā ar to, ka pirms šķiršanās Čaitanja bija solījis Gopālam brīnumaini radīt savu tēlu no *šālagrāma* akmens, Gopāla tam noticeja un paklausīgi izpildīja rituālu, izmantojot *mūrti* vietā parastu akmeni. Tad nenoformētais akmens pēkšņi pārtapa par Krišnas statuju. Šī *arcāvatarā* ir godā turama arī mūsdienās kā īpaša rokām nedarināta Kunga nokāpšana.³³

Ir ārkārtīgi interesanta šajā sakarā rokām nedarinātā *arcāvataras* izcelsmes koncepcija. Šķiet, tā skaidri parāda jebkāda, arī cilvēku veidotā, *mūrti* būtību. Pēc Prabhupādas priekšteča Bhaktivinodas vārdiem šāda veida Dieva inkarnācijas manifestējas caur garīgi apdāvināto cilvēku (*mahājanu*) sirds kustību:

---

³¹ Kim Knott, *My Sweet Lord: The Hare Krishna Movement*, p. 61.

³² Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, p. 112.

³³ *Ibid.*, p. 46.

„Bhagavāna forma atklājas *mahājanām* tīrā (*viśuddha*) *džņāna-jogas* transa rezultātā. Viņi meditē uz šo transcendentu formu (*parameśvarera mūrti*) savās *bhakti* šķīstītājās sirdīs. Kad pēc ilgas meditācijas *bhaktas* sirds pievēršas (*prasārīta*) pasaulei, Šrī Harī transcendentā forma manifestējas no *bhaktas* sirds pasaulē.”³⁴

Savukārt, Prabhupāda mācīja nekad neuzskatīt *mūrti* par vienkāršu statuju. Tas ir pats Krišna. Kalpošana Kunga iemiesojumam statujā nav nekas nogurdinošs, bet gan ir vienreizēja iespēja kalpot Dievam, kas ir bijis tik laipns, ka deva mums šo iespēju.³⁵ Prabhupāda, atbildot uz jautājumu, kādēļ ir jāgodina Dieva tēls, nevis Viņa sākotnējais garīgais veidols, saka: ”Atbilde ir tāda, ka mēs nevaram ieraudzīt Dievu tūlīt Viņa garīgajā veidolā. Ar materiālajām acīm mēs varam redzēt tikai akmeni, zemi, koku – kaut ko taustāmu. Tāpēc Kṛṣṇa atnāk kā *arcā-vigraha*, veidols, ko mūsu ērtībai devis Visaugstais Kungs, lai mēs varētu Viņu redzēt. Un, ja mēs vēršam savu prātu uz tēlu un ar mīlestību un uzticību kaut ko piedāvājam Viņam, tad Kṛṣṇa caur šo tēlu mums atbild.”³⁶

Arcāvatāras koncepcija vaišnavismā ir tik pamatīga, ka ļauj runāt par īpašu iemiesošanas jeb *inkarnācijas teoloģiju* un *inkarnācijas reliģisko praksi*. Inkarnācijas teoloģija prasa no vaišnavām kļūt par iemiesošanas turpinājumu, sludinot un neslēpjot garīgo kalpošanu iemiesotajam Dievam no apkārtējiem. Jo tāpat kā Kungs kalpo mums caur savu iemiesojumu, tāpat arī cilvēkiem ir jābūt iesaistītiem pasaules norisēs sludināšanas nolūkā. Ir zīmīgi, ka *mūrti* un burtiska kalpošana tam kļūst par mediatoru starp cilvēcisko un dievišķo realitātēm tādā veidā, ka kalpošana tēlam transformējas par nepastarpinātu Krišnas redzēšanu.³⁷

---

³⁴ Bhaktivinoda Thākura, *Jaiva-Dharma: The Essential Function of the Soul*. English trans. (Mathura: Uttar Pradesh: Gaudīya Vedānta Publications, [1893] 2001), p. 267; Bhaktivinoda Thākura, *Jaiva-Dharma* (Māyāpur: Nadia: W. Bengal: Šrī Caitanya Math, [1893] 1989), p. 198. (Citēts pēc Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, p. 93.)

³⁵ Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, p.129.

³⁶ Viņa Dievišķā Žēlastība A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, Starptautiskās Krišnas Apziņas biedrības dibinātājs-ācārya, *Rāja Vidyā: Zināšanu valdnieks* (The Bhaktivedanta Book Trust, 1991), 26. lpp.

³⁷ Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, pp. 58 - 60.

Acīmredzot, nebūtu liels pārspilējums, ja *arcāvatara* ideja tiks šeit pielīdzināta Kristum kā Dieva iemiesojumam kristietībā. Līdzīgi Kristum, kas kļuva par tiltu starp divām pasaulēm, cilvēcisko un dievišķo, *arcāvatara* ir aicināta kļūt par saikni starp profāno un sakrālo pasaulēm. Precīzam salīdzinājumam ir jāpiebilst, ka Kristum arī ir taustāma forma dievkalpošanas praksē, kas ir Kristus miesa un asinis.

Dievu vaišnavismā mēdz attēlot dažādi. Ir viegli apmaldīties Kunga inkarnācijās, ekspansijās un enerģijās. Tik pat plašs ir Krišnas veidolu spektrs. Ja *Rādharāmana arcā* iemieso gan Krišnu, gan Radhu, tad Rīgas Krišnas Apziņas biedrības tempļa altārī var skatīt Krišnu Čaitanjas un Nitjanandas tēlā (sk. fotoattēlus nr. 3. un 4.). Saskaņā ar purānisko mitoloģiju Krišnam viņa dižajos darbos palīdzēja viņa miesīgais brālis Balarāma. Bet sakarā ar to, ka Balarāma ir brālis, tad Krišna un Balarāma ir viens. Čaitanja Bengālijas vaišnavismā ir uzskatāms par Krišnas un Rādhas iemiesojumu, bet Čaitanjas sabiedrotais Nitjananda – par Balarāmas inkarnāciju.

Fotoattēls nr. 3. Altāris Rīgas Krišnas Apziņas tempļī ar Čaitanjas un Nitjanandas statujām centrā. Zem statujām ir skolotāju fotogrāfijas. Uzņemts 2007.g. novembrī

Fotoattēls nr. 4. Čaitanjas un Nitjanandas statujas tuvplānā

Bhaktivedanta Manor templī Anglijā altāris ir it kā sadalīts divās daļās. Vienā pusē atrodas Rādhas un Gokulānandas (Krišnas) statujas, kuru pakājē atrodas izmērā mazākas Čaitanjas un Nitjanandas statujas. Tas, ka tās ir mazākas un ir novietotas zemāk, norāda uz tēlu hierarhiju. Inkarnācijas ir zemākas par Kunga pirmatnējo tēlu. Otrajā altāra pusē atrodas rindā stāvošas Sītas, Rāmas un Lakšmana-Hanumāna statujas. Sīta, Rāma un viņa palīgs Hanumāns (dievs pērtiķa izskatā) ir slavenā eposa Rāmājāna varoņi. Tas, ka Rādha-Gokulānanda un Sītā-Rāma-Lakšmana-Hanumāns atrodas divās altāra pusēs, bet vienā līmenī, nozīmē tēlu pulciņu vienlīdzību no vienas puses un to viena otru papildinošās funkcijas. Sītā-Rāma-Lakšmana-Hanumāns ir atbildīgi par *dharma*s jeb pasaules kārtības uzturēšanu, kamēr Rādha-Gokulānanda iemieso dievišķo mīlestību uz radību.³⁸ Ir jāpiebilst, ka statuju daudzveidība nav neizprotama bijušajam kristietim, jo priekšstats par Dievu trijās Personās ir doktrināra Bhagavāna modu daudzveidības paralēle.

Nav noslēpums, ka statujām kalpo kā dzīviem cilvēkiem. Rosība Krišnas templī sākas plkst. 4.00 no rīta. *Pūdžārī* (templā priesteri) šķīstas, nomazgājoties dušā, uzliek *tilakas* dažādās ķermeņa vietās un ķeras klāt pie kalpošanas pienākumiem. Dieva statujas tiek mazgātas, apģērbtas un rotātas, ēdinātas un

³⁸ Ibid., pp. 136-137.

izklaidētas. Tām tiek arī upurētas dažādas sadzīvē nepieciešamas un mazāk svarīgas lietas. Starp nepieciešamajām lietām ir uguns, kas dievus pasargā, ūdens, kas viņus nomazgā, lakats, ar kura palīdzību dievs var noslaucīties pēc mazgāšanas un ēšanas, vēdekļis, kas atvēsina un aizdzen prom kukaiņus. Starp mazāk svarīgām, bet Dievam patīkamām lietām, ir ziedi un smaržkociņi. (Sk. 5. un 6. fotoattēlu.)

Milzīgu nozīmi šeit iegūst dievu ēdināšana. Lai Krišnam izpatiktu, ir jāpagatavo īpaši garšīgs ēdiens. Ēdienu vidū ir arī saldumi, kas ir aicināti taustāmā veidā izteikt Kunga saldumu. Saskaņā ar vaišnavu pārliedību Dieva statuja tā vai citādi padara zināmu, ja ēdiens tai negaršo. Parasti pagatavoto sākumā piedāvā Krišnam, bet tad ēd tā saukto *prasādu* jeb ēdienu, kurā pēc Krišnas ēdināšanas klāt ir paša Krišnas žēlastība. Un, ja kristietis savienojas ar Dievu tikai dievgalda laikā, tad vaišnava savienojas ar Kungu Krišnu katrā maltītē. Kungu ir pieņemts izklaidēt ar *kīrtanu* jeb Hare Krišna mantras dziedāšanu. Tāpat kā visi citi kalpošanas elementi, *kīrtana* dziedāšana ir ļoti lielā mērā emocionāli piesātināta. Kalpošana Dieva tēliem ir svarīgākā ortoprakses daļa. Tās laikā adepts izsmalcina garīgi-emocionālo jutekli un iemācās Dieva tēlā saskatīt nemateriālo garīgo Dieva tēlu. Abstraktās cietējos klātesošā Kristus apģērbšanas un paēdināšanas vietā, kas ir aprakstīta Evaņģēlijā, Rietumu vaišnavismā stājas piezemētā un gluži taustāmā kalpošana *mūrti*.

Kaut arī šāda veida reliģiskā prakse ir diezgan eksotiska un nav pa prātam lielākajai nejaušu tempļa apmeklētāju daļai Rīgā vai kur citur Eiropā, tiem, kas meklē emocionāli piesātinātu un maksimālu tuvinātu cilvēciskajai realitātei reliģiju, *mūrti* kults šķiet piemērots. Tādai piekrišanai par labu ir arī skaidras prasības kalpošanā. Līdz ar to *arcāvatara* galējā imanence līdz pat Dieva taustāmajam raksturam iepretī Dieva transcendencei, un tuvs, t.i. fizisks, kontakts starp Dievu un cilvēku ir vēl viens teoloģisko kategoriju antropoģizācijas veids.

Fotoattēls nr. 5. Kalpošana statujām (šeit: izmantojot vēdekli)

Fotoattēls nr. 6. Altāra telpā novietotās Čaitanjas un Nitjanandas gultiņas

Par labu tam, ka *mūrī* ir izteikti imanents raksturs, var īpaši atzīmēt mūsdienu Rietumu vaišnavisma sakrālās mākslas īpatnības. Tā nepieturas pie kādiem ikonogrāfiskiem kanoniem un ir krasi naturālistiska. Ikonogrāfiskie kanoni, savukārt, ir parasti saistīti ar zināmu simbolu izmantošanu. Jo naturālistiskāks stils, jo mazāk ir simbolu. Pareizticīgo kristīgā ikona ir apveltīta ar striktu simboliku

sākot ar perspektīvu un beidzot ar katru attēla detaļu. Tās mākslinieciskais stils ir domāts tam, lai skatītāju aizvestu projām no piezemēto emociju pasaules un ievestu dievišķajā pasaulē, kas ir pilnīgi savādāka, nekā radītā pasaule. Citāda ir Rietumu kristietības ikonogrāfija, kur tēli, līdzīgi vaišnavisma mākslas gadījumam, ir piezemēti-naturālistiski un emocionāli piesātināti. Tas liek secināt, ka Rietumu kristietības reālijas, kuru vidū noteicošā ir Kristus cilvēciskās dabas akcentēšana, ir tuvas vaišnavisma inkarnācijas teoloģijai.

Ir interesants šajā sakarā īpašs un tikai hinduismam piemītošs teoloģisko diskusiju veids, ko labi apraksta K. R. Valpejs. Teoloģiskais strīds izcēlās novembrī 2001.g. sakarā ar to, ka galvenais Bhaktivedanta Manor tempļa *pūdžārī* atļāvās pielaist brīvību kalpošanas jautājumā. Sagatavodamies ikgadējiem Govardhana-pūdžas svētkiem, viņš, emocionāli aizgrābts, pacēla Gokulānanda statujai rokas uz augšu. Bhaktivedanta Manor piemēram sekoja kāda Ungārijas Krišnas Apziņas tempļa *pūdžārī*. Notikums kļuva par iemeslu nopietnam prakses nosodījumam no hinduisma teologu puses. Par galveno argumentu kļuva tas, ka radījumam nav tiesību mainīt formu, kurā Dievs parādās un burtiski iemiesojas. Aprakstītā *pūdžārī* rīcība tika kvalificēta kā tāda, kas var kļūt vienīgi par viltus jeb neautentisko garīgo emociju avotu.³⁹

***

Kā jau varēja nojaust, Krišnas un Radhas, kā arī *arcā* tēma ir saistīta ar emocionāli ārkārtīgi piesātināto reliģiozitātes veidu. Tādēļ nākamais lielais jautājums, kas ir jāapspriež, akcentējot visus daudz-maz svarīgus tā aspektus, ir mīlestība. Atšķirībā no Rietumu valodām, kur vārdam „mīlestība” praktiski nav sinonīmu⁴⁰, Sanskritā ir runāts par *kāmu*, *bhakti*, *premu*, *rasu*, *pranaju*, *bhāvu* u.c. Visi vārdi ir aktīvi lietojami Čaitanjas vaišnavismā, kas ir liecība tam, ka mīlestība tā piekritējiem ir būtiska. Tai ir daudz pakāpes. Mīlestība ir daudzveidīga savā izpausmē. Piemēram, *kāma* ir parasta cilvēka pieķeršanās citam cilvēkam, kamēr *prema* ir dievišķā mīlestība. *Bhakti* ir Krišnam uzticīgā mīlestība uz Viņu, kas, garīgajam briedumam iestājoties, pārtop par *premu* un ar to savienojas tādā veidā,

---

³⁹ Ibid., pp. 144-147.

⁴⁰ Grieķu valodā gan ir divi mīlestībai atbilstoši apzīmējumi, kas ir *eros* un *agape*.

ka nav vairs *bhakti*, bet vienīgi *prema*. *Rasa*, savukārt, ir kāda attiecību moda īpašā garša. Tādēļ *rasas* ir vairākas.

Kaut arī mīlestības paveidu tēma ir pietiekami interesanta un būtiska, ir tomēr jāsaprot ar Krišnas un *gopī* attiecībām. Lai tās ilustrētu, pietiek palasīt jebkādu Krišnas Apziņas izdotu tekstu. Visbagātākā ar emocionālajiem apraktiem ir Bhāgavata purāna jeb Šrīmad-bhāgavatam. Šeit ir fragments no Prabhupādas komentāra 10. dziedājumam: „Reizēm Kungs Kṛṣṇa kopā ar Savām sievām gāja uz šiem ezeriem peldēties, vai reizēm uz upēm, un viņi līksmi draiskojās ūdenī. Reizēm Kunga Kṛṣṇas sievas, kas visas bija pārticības dievietes, peldes laikā upē apskāva Kungu, un Kunga krūtis kļuva sarkanīgas no sārtās *kuṅkumas*, kas greznoja Viņa sievu krūtis.”⁴¹

Kā jau ir zināms, mīļākā Krišnas *gopī* ir Rādhā. Prabhupāda, pārstāstot Čaitanjas un Rāmānāndas Rājas sarunu, apraksta Krišnas un Rādhās attiecības gluži naturālistiskajās krāsās: „Krišna vienmēr mīl Rādhārāṇī, un Viņš iet uz Vṛndāvanas krūmājiem, lai baudītu mīlas priekus ar Rādhārāṇī. Tādā veidā Viņš apmierina savu iekāri. *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* teikts: „Ar nekaunīgajām un pārdošajām runām par dzimumsakariem Kṛṣṇa lika Šrīmatī Rādhārāṇī kaunā aizvērt acis, un, to izmantodams, Viņš uzzīmēja uz Rādhās krūtīm daudzus attēlus.”⁴²

Kas tad ir šī noslēpumainā Kunga draudzene, Viņa mīļākā *gopī*, un kādā veidā ir jāsaprot Krišnas un Rādhās erotiskās attiecības? Kā jau ir teikts, Rādhās tēls ir vaišnavisma aizgūts no tantrisma. Gan tantriku Šakti, gan vaišnavu Rādhā ir nekas cits, kā Dieva enerģija. Dievs un Viņa enerģija ir viens, kamēr dievišķās enerģijas kvintesence ir mīlestība.

Lai paskaidrotu, kāda nozīme ir Krišnas un Rādhās attiecībām, Klauss Klostermaiers piedāvā trīsvienības tēlu. Savā rakstā „Rādhā-Kṛṣṇa-Premā: The Trinitarian Mystery of Gauḍīya Vaiṣṇavism” viņš uzsver, ka trīsvienība ir universāls dievišķās vienotības izteiksmes veids. Rādhā-Krišna-Prema (Rādhā-Krišna-mīlestība)

---

⁴¹ Mans tulkojums no krievu izdevuma: Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада, *Источник вечного наслаждения: Краткое изложение Песни десятой Шримад-Бхагаватам* (10 песнь, 89), с. 817.

⁴² Viņa Dievišķā Žēlastība A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, Starptautiskās Krišnas Apziņas biedrības dibinātājs-ācārya, *Kunga Caitanyas mācība: Patiesas garīgās dzīves apraksts*, 255. lpp.

triādi viņš pielīdzina kristīgajai Trīsvienībai.⁴³ Var strīdēties par šī salīdzinājuma adekvāto raksturu. Pirmkārt, kristīgās Trīsvienības Personas ir saistītas savā starpā ar mīlestības saitēm. Šajā sakarā būtu pareizi pielikt klāt triju Personu pulkam arī ceturto, t.i. mīlestību. Otrkārt, Klostermaiera trijotne nešķiet pilnīgi adekvāta, jo Rādha arī ir mīlestības enerģija, kas nāk no Dieva.

Šeit gribētos piedāvāt savu shēmu, kurā enerģija saista kopā Dievu un pasauli. Izmantojot to, var grafiski iztēloties trīs šajā pētījumā pieminētās reliģiskās sistēmas, t.i. kristīgo, vaišnavisma un tantrisma teoloģiskās sistēmas, un vilkt paralēles starp tām. Kristīgajā grieķu izcelsmes Hesiasma tradīcijā ir runāts par Dieva neradītajām enerģijām, kas atklājas kā spoža gaisma, Kristus apskaidrojoties Tabora kalnā. Un, ja dievišķo enerģiju jautājums tiek apspriests ekskluzīvi Austrumu kristīgajā tradīcijā, tad kristietībā vispārpieņemtais neradīto enerģiju ekvivalents ir Dieva žēlastība. Tā kļūst par mediatoru starp divām pasaulēm un ir par cēloni gan Dieva atklāsmei pasaulē, gan cilvēka pestīšanai caur Jēzu Kristu.

Vaišnavismā starpnieks starp divām realitātēm, radīto un neradīto, ir Kunga mīlestības enerģija, ko personificē kā Rādhu. Tantriskajā hinduismā enerģijas lomu izpilda Šivas laulātā draudzene Šakti, kas mikrokosmosa līmenī pārtop par bezpersonisko *kundalinī*. Tantriskā budisma shēma ir līdzīga. *Prāna*, kas ir šajā tradīcijā saukta par *vējiem*, ir smalkā jeb dimanta ķermeņa kvintesence. Šeit nav vieta Dieva žēlastībai un Kristus pestījošajai Miesai, jo katra atsevišķa cilvēka dimanta ķermenis ar vējiem pamatā kļūst par perfektu atbrīvošanas līdzekli, savienojot divas pasaules: *samsāru* un *nirvānu*, apziņu un fizisko ķermeni. Tādā veidā tantriskajā budismā Kristus pestījošo Miesu aizstāj atbrīvošanu dāvājošs dimanta ķermenis. Parādītās paralēles starp vaišnavisma un kristietības Dieva enerģijas izpratni padara vaišnavisma teoloģiju atpazīstamu Rietumu adeptam. Turklāt, enerģijas personifikācija Rādhas tēlā ir vēl viens faktors par labu abstrakto teoloģisko konstrukciju antropoloģizācijai.

---

⁴³ Kaut arī K. Klostermaier velk paralēles starp divām trīsvienībām, viņš pamana arī atšķirību. Ja grieķu filozofiskās domāšanas ietekmē izveidojies Trīsvienības tēls balstās uz abstrakto bezdzimuma attiecībām starp dievišķajām Personām, tad Vaišnavismā attiecības starp Krišnu un Rādhu ir erotiski-piezemētas, kas gan nenozīmē, ka vaišnavisma reliģiskais ceļš būtu neautentisks vai mazāk vērtīgs, nekā kristietībā pieņemtais. (Klaus Klostermaier, „Rādha-Kṛṣṇa-Premā: The Trinitarian Mystery of Gauḍīya Vaiṣṇavism”, *Eye of the Heart: A Journal of Traditional Wisdom* (Australia: La Trobe University), issue 2, 2008, pp. 74, 81.)

Ir jāpiebilst, ka Rādhās tāpat kā Šakti tēlā var saskatīt paradigmātisko cilvēku. Rādhā ir ideāls cilvēks. Tanī pat laikā viņa ir Dieva mīlestības enerģija. Un tāpat kā hesihasts savienojas ar Dievu Viņa neradītajās enerģijās, Čaitanjas tradīcijas piekritējs savienojas ar Krišnu Viņa mīlestības enerģijā. Saplušana ar Rādhu nav rets sižets Čaitanjas vaišnavisma hagiogrāfijā.⁴⁴

Bhakti jeb uzticīgās mīlestības ideāls paredz dažādas formas un pakāpes. Par *bhakti* kulmināciju jeb augstāko sasniegumu parasti uzskata *premu* jeb pilnīgo dievišķo mīlestību. Strikti runājot, cilvēciskās jūtas, kas ceļ viņu pie Kunga Krišnas, ir dievišķās dabas. Un tomēr divu realitāšu pastāvēšana Bengālijas vaišnavismā ļauj šīs tradīcijas teologiem runāt par mīlestības (šeit *rasas* jeb mīlestības garšas) nokāpšanu no Dieva cilvēciskajā pasaulē un tās (šeit *bhāvas* jeb spēcīga emocionālā sakāpinājuma) uzkāpšanu no cilvēku pasaules dievišķajā. *Bhāva* ir izprotama kā emociju pakāpenisks pieaugums.⁴⁵ Acīmredzot mēs nepārspīlēsim, ja atpazīsim divu mīlestību, dievišķās un cilvēciskās, „cirkulācijā” kristietim pazīstamo *theandrisko* jeb *sinerģisko* principu. Pareizticīgo teoloģija parasti izmanto vārdu *sinerģija*, lai apzīmētu divu enerģiju, dievišķās un cilvēciskās, sadarbošanos pestīšanas procesā.⁴⁶ Romas katoļu teologi sauc to par *theandrijas*⁴⁷ principu.

Kunga mīļotā *gopī* Rādhārānī ir saukta arī par Krišnas prieka enerģiju. Bhaktivedanta Prabhupāda šajā sakarā raksta: „Grāmatā *Ujjvala-nīla-maṇi* Rūpa Gosvamī stāsta par Šrīmatī Rādhārānī īpašībām. Viņš atzīmē, ka jau Rādhārānī ķermenis parāda īstenu pārpasaulīgā prieka attīstību. To grezno ziedi, šis ķermenis brīnišķīgi smaržo, un pilnīgu to padara pārpasaulīgā mīlestība uz Krišnu. Rādhārānī ķermenis ir Krišnas prieka personifikācija. Rādhārānī mazgā savu pārpasaulīgo ķermeni trijos ūdeņos: vispirms žēlastības, tad jaunavīga skaistuma un pēc tam

---

⁴⁴ Tā esot noticis ar Gopālu Bhattu, kurš vienlaicīgi bija *sādhaka* (religiskās prakses izpildītājs) un Krišnas *pāršada* (pavadonis), perfekta būtne, kas ir saplūdusi ar Krišnas sievišķo aspektu Rādhu, lai visā pilnībā varētu baudīt Kunga skaistumu. (Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, p. 50.)

⁴⁵ С. В. Ватман, *Бенгальский вайшнавизм*, с. 247.

⁴⁶ Sinerģijas princips ir labi paskaidrots S. S. Horužija grāmatā: Хоружий, С. С. *Диптих безмолвия: Аскетическое учение о человеке в богословском и философском освещении*. Москва: Центр психологии и психиатрии, 1991, kā arī citos autora sacerētājos darbos.

⁴⁷ Termins *theandrija* ir cēlies no grieķu θεός (Dievs) un ἀνήρ - ἀνδρως (cilvēks).

jaunības mirdzuma ūdenī. Tā nomazgājusies trīs reizes, Viņa ietērpjas mirdzošās drēbēs un rotājas ar paša Kṛṣṇas skaistumu.”⁴⁸ Tātad Rādhā ir nekas cits, ka personificētā Krišnas enerģija jeb manifestācija.

Tas, kas ir raksturīgs vaišnavu mīlestības izpratnei, ir Dieva un uzticīgā kalpa jeb *bhaktas* lomu apmaiņa. Tā Prabhupādas izdotajos rakstos, kā arī sekundārajā akadēmiskajā literatūrā par Bengālijas vaišnavismu, var bieži lasīt, ka mīlestība starp Dievu un Viņa kalpu spēj būt tik stipra, ka viņi abi reizēm mainās lomām. Kungs, pārtapis par *bhaktu*, uz laiku aizmirst, ka Viņš ir Dievs, bet *bhakta* uzņemas Krišnas lomu. Bhaktivedanta, attiecinot apmaiņu ar lomām uz Krišnu un Rādhū, raksta sādi: „Kṛṣṇa nevarēja aptvert Rādhārāṇī prieka spēju, tāpēc viņš nolēma spēlēt Rādhārāṇī lomu, un šai lomā Viņš ir Śrī Caitanya Mahāprabhu.”⁴⁹ *Premas* konteksts šeit piedevām ir apvienots ar dievišķās inkarnācijas ideju. Savukārt, Satsvarūpa dāsa Gosvāmī apgalvo, ka „savstarpējā baudas apmaiņa starp Augstāko Bhagavānu un viņa atbrīvotajiem uzticīgajiem ir augstākās garīgo attiecību formas raksturojums.”⁵⁰

Tādā veidā Kungam Krišnam ir vajadzīgs cilvēks⁵¹, lai Viņš varētu baudīt pats sevi. Kungs tuvojas cilvēkam tik ļoti, ka ir gatavs pat uz kļūšanu par cilvēku. Iespējams, šī izteikti antropoloģiskā Dieva izpratne kļūst par kārtējo pozitīvo faktoru, kas pievelk pēc reliģiskajām jūtām izsalkušo rietumnieku. Protams, teoloģiskās analīzes rezultātā apmaiņas ideju var atrast arī kristietībā. Jo kas tad cits ir Dieva kļūšana par cilvēku jeb Inkarnācija un cilvēka pārtapšana par Dievu *teozes* rezultātā, ja ne apmaiņa?

Apmainīties lomām var, piekopjot dažāda veida attiecības ar Dievu. Pastāv vairāki Dieva un cilvēka mīlestības modi, kurus citreiz kvalificē kā pakāpes mistiskajā augšupejā. „*Prema-bhakti* sākumā starp Visaugsto Kungu un *bhaktu* vēl nav noteiktu attiecību, bet, kad tā attīstās, tad izpaužas attiecības ar Visaugsto Kungu dažādās pārpasaulīgās garšās. Pirmā pakāpe ir kalpošana, kad Visaugstais Kungs kļūst par saimnieku un *bhakta* – par mūžīgu kalpu. [...] Pieaugot mīlestībai attiecībās

---

⁴⁸ Viņa Dievišķā Žēlastība A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, Starptautiskās Krišnas Apziņas biedrības dibinātājs-*ācārya*, *Kunga Caitanyas mācība: Patiesas garīgās dzīves apraksts*, 253. lpp.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Сатварупа даса Госвами, *Очерки ведической литературы: Что говорит о себе великая традиция* (Москва: Ленинград: Калькутта: Бомбей: Нью-Дели: Бхактиведанта Бук Траст, б.г.), с. 78.

⁵¹ Cilvēka paradigma jeb perfekts modelis ir Rādhārāṇī.

ar Kṛṣṇu, samazinās bailes un apziņa, ka Višaugstais Kungs ir pārāks. Šajā līmenī pieaug ticība, un šo ticību sauc par draudzību. Draudzīgās attiecībās Kṛṣṇa un Viṅa draugi izturas viens pret otru kā līdzīgs pret līdzīgu. [...] Vecāku attiecības ar Kṛṣṇu ir vēl augstākā pārpasaulīgā stāvoklī. Kad draudzības attiecībās pieaug mīlestība, tad tās pāraug vecāku attiecībās, kādas redzamas starp tēvu un dēlu. [...] Višaugstākās attiecības ir laulības mīlestība uz Kṛṣṇu.⁵²

Pēc Rīgas Krišnas Apziņas adeptu domām spēja apmainīties ar Dievu lomām nozīmē maksimālu Dieva tuvumu cilvēkam, kas neesot sasniedzams nevienā citā reliģijā. Ja *bhakta* var izbaudīt dažādas *rasas* jeb mīlestības garšas, stājoties ar Dievu kunga un kalpa, divu draugu, tēva un dēla, mīlotā un mīlotās attiecībās, ar dievišķo partneri mainoties lomām, tad tas nozīmē, ka Dievs ir pilnīgi atklājies cilvēkam. Salīdzinot ar vaišnavismu, kristietība ne mazākā mērā neatklāj mums Tēvu. Sakarā ar to, ka vaišnavu acīs Kristus ir tikai skolotājs, Dievs nevarēja pilnībā atklāties Viņā. Jēzus Kristus, kaut arī ir runājis par Tēvu, nav Viņu padarījis tuvāku un saprotamāku cilvēkam. Kristīgā Dieva Tēva tēls ir tumsā tīts, kamēr Krišna ir ne tikai pilnībā atklājis savus nodomus attiecībā uz cilvēku, bet ir arī padarījis zināmu savu ķermenisko veidolu, ļaujot to baudīt katram.⁵³

No Dieva enerģijas, mīlestības un apmaiņas tēmas izriet svarīgākais reliģijas aspekts, kas ir soterioloģija. Advaita Vedantas soterioloģiskais modelis ir neapšaubāms monisma derivāts. Sakarā ar to, ka hinduismā cilvēks pārdzimst un cieš, viņa uzdevums ir iznīcināt *karmu* un nezināšanu (*avidjā*) un atbrīvoties no pārdzimšanas, saplūstot ar bezpersonisko *Brahmanu* kā piliens ar okeāna ūdeņiem un līdz ar to pazaudējot individualitāti. Šādā vai nedaudz izmainītā formā atbrīvošanās jeb *mokša* ir visu hinduisma tradīciju piedāvātais reliģiskā ceļa galamērķis.

Rietumnieku attieksme pret šādu soterioloģisko perspektīvu ir divējāda. No vienas puses bezpersoniskā *Brahmana* ideja ir pozitīva, jo, kā jau ir minēts augstāk, nav vairs aktuāla Tiesneša figūra. Turklāt, pateicoties monismam cilvēks iegūst potenciāli nevainojamu dievišķo dabu. No otras puses individualitātes pazaudēšana saplūšanas ar *Brahmanu* rezultātā nešķiet antropocentrisma kultūras pārstāvim tik

---

⁵² Viņa Dievišķā Žēlastība A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, Starptautiskās Krišnas Apziņas biedrības dibinātājs-*ācārya*, *Kunga Caitanyas mācība: Patiesas garīgās dzīves apraksts*, 235.- 238. lpp.

⁵³ Intervija ar Vradžavasi 2008.g. 26. novembrī Rīgas Krišnas Apziņas biedrības telpās.

pievilcīga. Acīmredzot tādēļ Jaunā Laikmeta ideju kompleksa ietvaros izveidojas priekšstats par individuālās apziņas paplašināšanu, kas ir nepārprotams *mokšas* idejas izkropļojums.

Vaišnavisms šeit atkal ir ieguvējs. Sakarā ar izteiktu bhaktismu, vaišnavam ir svarīga individuālas dvēseles saglabāšana. Ja notiks pilnīga saplūšana ar Dievu, kas tad turpinās Viņu mīlēt? Un ko mīlēs Krišna? *Mokšas* ideja Čaitanjas vaišnavismā tiek aizstāta ar svētlaimi jeb *ānandu*⁵⁴, kas paredz *premas* jeb mīlestības pilnības pakāpes baudīšanu *Krišnalokā*. Šis soterioloģiskais modelis ir labi atpazīstams Rietumu adeptam, kurš ir pieradināts pie Debesu Valstības paradigmas.

Soterioloģijai svarīgs aspekts ir antropoloģija. Jautājums ir, vai ieejot *Krišnalokā* cilvēks indiešu spirituālisma garā zaudē miesu. Kā jau ir zināms, kristietībai ir ārkārtīgi svarīga holistiskā pieeja cilvēkam. Tas nozīmē, ka cilvēciskā būtne ir pilnīga tikai tad, kad pārstāv psiho-fizioloģisko kopu, t.i. apveltīta ar dvēseli un vienreiz doto unikālo miesu. Kaut arī pašreiz mirušajiem piemīt tikai dvēsele, viņi atgūs miesu pēc *parūsijas* jeb otrās Kristus nākšanas, ko, kā liecina abas kristīgajā Baznīcā izmantotās *Credo* (es ticu) formulas, pavadīs miesas augšāmcelšanās.

Līdzīgi Bengālijas vaišnavismā *bhakti* ideāls ir saistīts ar holisma principu. Cilvēks kā psiho-fizioloģiskā kopa, kā miesa, saprāts un runāt spēja (*karmanā manasā girā*) kalpo Dievam. *Bhaktas* fiziskais ķermenis nekādā ziņā nav tīrā ilūzija, bet zināšanas un svētlaimē. Pēc atbrīvošanas, t.i. pēc fiziskā ķermeņa nāves, *bhakta* tiek apveltīts ar īpašu pilnīgu ķermeni un ieiet *Krišnalokā*, lai baudītu Dieva sabiedrību viņam piemērotā veidā. Ir svarīgi tas, ka ķermenis ir nepieciešams *bhaktam* tik pat lielā mērā, kā apziņa. Tikai tādā veidolā cilvēks ir spējīgs nodoties kalpošanai visā pilnībā.⁵⁵ Tādā veidā vaišnavu piedāvātais antropoloģiskais modelis ir arī viegli atpazīstams eiropietim.

***

---

⁵⁴ Margaret H. Case, *Seeing Krishna: The Religious World of a Brahman Family in Vrindaban* (New York: Oxford University Press, 2000), p. 70, citing Shrivatsa Goswami. (Pēc Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, p. 54.)

⁵⁵ С. В. Ватман, *Бенгальский вайшнавизм*, сс. 91-93.

Izņemot paralēles starp divām reliģijām, kristietību un Bengālijas vaišnavismu, nebūtu jānoklusē tie nedaudzie mācības un sociālās struktūras aspekti, kas tomēr piedzīvoja izmaiņas, ieejot Rietumu kultūras kontekstā.

Mācībā Krišnas Apziņa ir akceptējusi svešo hinduismam cilvēku un citu dzīvo būtņu individuālās atkrišanas no Dieva ideju. Saskaņā ar klasiskā hinduisma mācību laiks ir ciklisks⁵⁶, tādēļ mītošās *karmas* pasaulē dzīvās būtnes visos laikos ir bijušas garīgā ziņā degradējušas. Ja viena vai otra būtne atbrīvojas, tā saplūst ar *Brahmanu* uz mūžiem. Līdzīgi budismā ir iespējams ieiet *nirvānā*, bet atgriezties no tās samsāriskajā pasaulē nevar.

Krišnas Apziņa uzsver, ka laiks ir ciklisks un pasaule iet cauri neskaitāmajām *majājugām* un *kalpām*. Bet vienlaicīgi tā pieņem, kaut ar nelielām izmaiņām, kristīgo mācību par grēkā krišanu, kurai ir noteikti jābūt saistītai ar lineārā laika koncepciju, jo grēkā krišana ir konkrēts notikums vēsturē, tā sauktais vēsturiskais fakts. Rīgas *bhaktas* gan šo vienreizējo pirmā Ādama grēkā krišanu individualizē, apgalvojot, ka katrs no mums kādreiz dzīvoja Krišnalokā, bet, gribot baudīt patstāvību, ir atkritis no Dieva. Tas esot tā vēsturiski noticis. Rezultātā mēs esam nokļuvuši materiālajā pasaulē un piedzīvojam sāpīgo pārdzimšanas procesu. Gluži pēc kristīgās shēmas dvēseles kalpošana Krišnam aizved viņu prom no materiālās pārdzimšanas pasaules un ievēd garīgajā dzimtenē Krišnalokā, no kuras atkārtoti neviens un nekad vairs neatkrīt.

Iespējams, šāda veida nobīde hinduisma mācībā ir daļēji notikusi tādēļ, ka apzinātas pasaules radīšanas ideja iet roku rokā ar mācību par labo Radītāju, kurš gluži vienkārši nevar jau radīšanas brīdī iecelt kādu nevainīgu būtni *samsārā* un likt tai ciest. Monoteismā cilvēka grēkošana nav kāda dabiska bezpersoniskā likuma sastāvdaļa, bet gan apzināta izvēle. Un, ja Bengālijā teologus ne īpaši ir saistījušas diskusijas par šo jautājumu, tad Eiropā, pateicoties grēkā krišanas idejas atpazīstamībai, tas ir apspriests diezgan bieži.

Tikko pieminētā vēsturiskā perspektīva skar arī Krišnas kā vēsturiskās būtnes jautājumu. Ienākot Rietumos, Krišna pēc Kristus parauga pēkšņi kļūst par vēsturisku

---

⁵⁶ Esošajam, t.i. dzīvām būtnēm un pasaulei kopumā nav nedz sākuma, nedz gala. Ciklisko eksistenci parasti attēlo kā *samsāras* ratu.

personu⁵⁷ un cilvēces Pestītāju. Tas, ka klasiskā indiešu domāšana ir mitoloģiska, nevis vēsturiska, nav noslēpums. Laikam nav nedz sākuma, nedz gala, notikumi atkārtojas, jo ir iekļauti laika ratā. Tādēļ tiem nav nozīmes. Svarīgs ir vienīgi *arhetipiskais* jeb pārpasaulīgajam piederošā un vēsturē iekodētā patiesība. Par tās simbolisko izpausmi Indijā kļūst mīts. Indieši neatšķir vēsturiskos personāžus no mitoloģiskajiem, tādēļ Krišna kā vēsturiskā persona ir rietumnieku izgudrojums. Krišnas vēsturiskums ir kustības popularizētāju akcentēts par labu veiksmīgākai vaišnavisma ieaugšanai Rietumu kultūras augsnē.

Visbeidzot, ir svarīgi atzīmēt klasiskās hinduisma *varnadharmas* koncepcijas transformāciju. Kaut arī klasiskās *varnāšramadharmas* noliegšana par labu perfektā *bhaktas* ideāla uzsvēršanai ir klāt gan Čaitanjas, gan Bhaktivinodas un Bhaktisiddhāntas mācībā, tā nekad nav bijusi spējīga realizēties indiešu sabiedrībā. Kā norāda K. R. Valpejs, neraugoties uz universālo *bhaktas* ideālu, Krišnam veltītās kopienas Indijā ir diezgan noslēgtas, kamēr *pūdžārī* pienākumus ir spējīgi pildīt tikai *brahmanu varnas* pārstāvji. Viņu pienākums kalpot Krišnam ir mantots, tādēļ Indijā nekad nav bijuši ar vadošo garīdznieku pēctecību saistītās nesaskaņas. Kā zināms, tāda veida konflikti plosījās Amerikā un Eiropā uzreiz pēc Bhaktivedantas nāves.⁵⁸

Iepretī Indijai Rietumos Bhaktivedantam izdevās realizēt *varnašramas* institūta transformāciju. Rietumu kopienās piederība *varnai* ir uzskatāma par iedzimtu psiholoģisku cilvēka uzbūvi. Piederība *varnai* ir maināma uz augstāku gadījumā, ja ir apgūta nepieciešamā mācību viela un ir ievērota īpaša dedzība kalpošanā. Tad *bhaktam* piešķir kārtējo iniciāciju, un viņa statuss pieaug. Nenoliedzami, Eiropas un Amerikas apstākļos nevarēja izveidoties savādāka *varnadharmas* izpratne, jo tā ir pilnīgi sveša judeo-kristietībai un mūsdienu Rietumu kultūrai kopumā.

Noslēgumā gribētos aizgūt kādu K. R. Valpeja atziņu. Viņš ir uzsvēris, ka aicinājums uz tā saukto *partikularismu* jeb personīgas reliģiskās pieredzes iegūšanu nav ekskluzīvi Čaitanjas vaišnavu nostāja. Tāda ir bijusi Indijas reformētā hinduisma prasība kopumā. *Partikularisms* vienmēr iet roku rokā ar konkrētas reliģijas

---

⁵⁷ Ričards Kings uzskata, ka šāda aizraušanās ar vēsturiskā Krišnas un Rāmas ideju ir Rietumu koloniālisma rezultāts. (Richard King, *Orientalism and Religion: Postcolonial Theory, India and 'The Mystic East'* (London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 1999, reprint 2008), p. 40.

⁵⁸ Kenneth Russell Valpey, *Attending Kṛṣṇa's Image: Caitanya Vaiṣṇava mūrti sevā as devotional truth*, pp. 83-107, 133-135.

pārtapšanu par vispasaules reliģiju.⁵⁹ No sevis gan gribētos piebilst, ka reliģijas dzīvīguma garants ir netveramās *arhetipiskās konstantas translācija* jeb nodošana no paaudzes paaudzē un no tautas tautai, kas neiztiek bez personiskās Arhetipa pieredzes cilvēku dzīvē.

No Kristus pie Krišnas: jaunā reliģiskā paradigma?

Kopsavilkums

Globālais hinduisms ir daudzveidīgs. Parasti hinduisms, pielāgojoties Rietumu patērētājiem, lielā mērā transformējas. Starptautiskā Krišnas Apziņas Biedrība ir viena no populārākajām Rietumu hinduisma kustībām, kaut arī tās dibinātājs nebija gatavs uz kompromisiem ar Rietumu reliģiozitāti. Raksts atbild uz jautājumu, kādēļ Krišnas Apziņas biedrība, kas sakņojas Čaitanjas vaišnavisma tradīcijā, ir piedzīvojuši ļoti nenozīmīgas izmaiņas mācībā un reliģiskajā praksē, un tomēr kļuva populāra eiropiešu vidū. Tas ir kļuvis iespējams pateicoties tam, ka vaišnavisma teoloģiskā sistēma ir tuva kristietībai un līdz ar to ir atpazīstama rietumniekiem; arī tādēļ, ka Čaitanjas vaišnavismā notiek mūsdienās pieprasītā abstrakto teoloģisko kategoriju antropoloģizācija.

Atslēgas vārdi: Krišnas apziņa, globālais Hinduisms.

From Christ to Krishna: A New Religious Paradigm?

Abstract

Global Hinduism is not homogenous. Usually in the process of adjustment to the Western consumer Hinduism transforms to a large extent. Although the founder of ISKCON was not ready to make a compromise with Western worldview and religiosity, ISKCON became one of the most popular forms of Western Hinduism. The article answers the question why the doctrine and religious practice of ISKCON, rooted in Caitanya Vaishnavism, have experienced just a slight transformation and at the same time are so popular among Europeans. It happens because the theological system of Caitanya Vaishnavism is rather close to Christianity and hence is recognizable to the bearers of Judeo-Christian legacy. On the other hand ISKCON incarnates the necessary anthropological interpretation or transformation of abstract theological ideas.

Key words: ISKCON, global Hinduism.

---

⁵⁹ Ibid., pp. 111-112.